

կեանքն ընկերականութեան հիմն կը
կազմէ և ունի իւր յատուկ բարոյա-
կան օրէնքն, ունի իւր հիմնաքարն,
այն է սկզբունքն Աւետարանի, որ ա-
մուսնութիւնն սրբազործող միակ գիր-
քն է աշխարհիս վերայ: Ամուսնու-
թեան նկատմամբ Աւետարանի քարո-
ղած միակ օրէնքն է Սէ՛ր, Փոխ ԱԳԱՐՁ
Սէ՛ր, ՍՈՒՐՔ Սէ՛ր: Ինչ տեղ չը կայ
սոյն երկնային օրէնքն և սոյն օրինաց
գիտութիւնն, այն տեղ անգոր, իս-
պառ անգոր են ամենայն օրէնք և փա-
ռաքանութիւնք: Ուստի ընտանեկան
կենաց երջանկութեան ամեն փափա-
քողներու միակ ջանքն պիտի լինի սի-
րոյ սուրբ օրէնքն, սիրոյ օրինաց սուրբ
գիտութիւնն ու դաստիարակութիւ-
նըն ծաւալել Հասարակութեան մէջ:
Օրադիր իսկ պարտական է իմանալ, որ
Նկեղեցին, իւր բռնաւոր կարծած և
ո՛չ կարեմ արտասանող Նկեղեցին, ե-
թէ ամուսնութեան նկատմամբ բազ-
մաթիւ օրէնքներ չէ սահմանած, իւր
միակ նպատակն եղած է սիրոյ սոյն մի-
ակ օրէնքն թագաւորեցնել, որ լրու-
մըն է ամենայն օրինաց և մարգարէից
Նկեղեցւոյ բռնած ընթացքն խիստ օ-
րինաւոր է և անմոլար: Ուստի եթէ
նոր օրինաց խմբագրութեան սիրա-
հարներն շատ զմայլին իրենց օրէնքնե-
րով և համարձակին Նկեղեցւոյ անուամբ
Նկեղեցւոյ մէջ մուծանել, կարծեմ թէ
Նկեղեցին կրտսիրուի ասել այդ օրի-
նականներուն — “Ձեր նոր օրէնքնե-
րով, ձեր քաղաքական օրինադրա-
թեամբ, մի մոնէք իմ ծոցս, վասն զի
ես անօրէն չեմ, ես Օրինագիրք ունիմ,
Օրինագիրք սիրոյ և երջանկութեան,
այն է ԱՒԵՏԱՐԱՆ. փոխանակ նոր օ-
րէնքներ խմբագրելու, իմ օրէնքներս
ուսէք և այն շատ է ձեզ”:

ԱՐՇԱՒԱՅՍ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ

Ե Ի

ՀԱՅԿԱՐԱՆՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐ

Արշալոյս, իւր 961 թուով ՎԵՀ.
Կաթողիկոսի մի կոնդակի հրատարա-
կութեան առթիւ, այսպէս կ'ասէ.
“Գրաբար գեղեցիկ լեզուին կենդա-
նութիւնն հաստատուն կը պահէ. իսկ
Երուսաղէմի եւ Պոլսոյ պատրիարքա-
րաններն որ և իցէ պատճառանօք կամ
սխալ ըմբռնամբ (փոխանակ ասելոյ՝
ըմբռնամբ) աշխարհաբար գրելու
աղբալնաս սովորութիւնն ընդունելով
դժբաղդաբար արդէն կիսամեռ դար-
ձուցած են զմեր գրաբար ընտիր լե-
զուն”:

Արշալոյս, իւր 953 թուով
Հնդկաստանէն ղրկուած մի նամակի
հրատարակութեան առթիւ ջատա-
գոված էր նմանապէս զնամակագիրն
քաջ հայկաբան անուանելով և նորա
գրուածքն յօրինակ այլոց ներկայաց-
նելով: Գուցէ ուրիշ առիթներով եւս
խօսած է հայկաբանութեան կամ գը-
րաբար լեզուի վերայ, բայց մէք ա-
ռանց երկարօրէն հետամուտ լինելու
և Արշալուսոյ թերթերն թղթատելու,
այսքանն եւս բաւական կը համարիմք
նոյն խմբագրի առ մեր գրոց լեզուն
ցուցած պաշտպանութեան կամ նա-
խանձախնդրութեան չափն ծանուցա-
նելու հայադէտ բանասիրաց:

Ընդհանրապէս առնելով որ և իցէ
սկզբունք, դրութիւն, ճշմարտութիւն
և փաստ պաշտպանելու առաջին և
անհրաժէշտ պայմանն է լիովին հմուտ-
թիւն ունենալ պաշտպանած առար-
կային նկատմամբ. իսկ մասնաւորա-
պէս գրագիտութեան կամ որ և իցէ
լեզուի գիտութեան նկատմամբ առըն-
լով հարկ է անշուշտ, որ պաշտպա-
նողն ո՛չ միայն տեսական կանոնաց հը-

մուտ լինի, այլ նաեւ գործնականին մէջ վարժ և կրիթ, որպէս զի ոչ մի այն բանիւ, այլ նաեւ գործով պաշտօնական իւր փափագածն և արդիւնաբեր կերպիւ ազդեցութիւն ունենայ Հասարակութեան վերայ: Մէք համոզուած եմք, որ ինչպէս բարոյակա նութեան քարոզիչներէն կը պահանջուի ոչ միայն գիտութիւն կամ խօսք, այլ նաեւ գործք, նոյնն կը պահանջուի նաեւ գրոց կամ աշխարհիկ լեզուին նախանձախնդիր պաշտպաններէն: Նոցա մէն մի յօդուածներն, իրենց ոճով և կատարելութեամբ, կենդանի տիպարներ պիտի լինին իրենց պաշտպանած նիւթոյն: Ամփո, որ սլք գրարար կամ աշխարհաբար գրեն, նախ ինքդ գրէ, բայց լաւ գրէ, որպէս զի այլ սիրահարին քեզ հետեւիլ: Եթէ ինքդ քո քարոզութեան առաջին գործադիրն չես, իմացած լինիս, որ ունայն է քարոզութիւնդ, ունայն է քանքդ:

Ճիշդ սոյն տարօրինակ և հակասական դրից մէջ կը գտնուի Արշալուսոյ խմբագիրն. զինքն պաշտպան կը հանդիսացնէ գրոց լեզուին եւ առիթներ կ'որոնէ ջատագովութեան. սակայն երկար տարիներէն 'ի վեր միշտ աշխարհիկ լեզուաւ կը հրատարակէ իւր լրագիրն: Ո՞վ կը հաւատայ Արշալուսոյ խօսքին, քանի որ գործով և իրօք հակառակն կը գործէ: Ո՞վ չը տեսներ, որ Արշալուս իւր բանիւ քարոզածն գործով կը տապալէ և աւելի աչքակապութեան դեր կը խաղայ, քան թէ ճշմարիտ պաշտպանութեան եւ ջատագովութեան: Բայց Արշալուսոյ թերութիւնն միայն գործնական հակասութեան մէջ չը կայանար: Արշալուս հակասական է նոյն իսկ տեսակա նին մէջ: Նա ուղիղ տեսութիւն եւ հմուտութիւն չունի գրոց լեզուին, կամ

լատիւր ասութեան, գրաբարին նըկատմամբ: Նա՞ ոչ թէ գրոց լեզուի ոգւոյն, այլ քերականական կազմութեանն անգամ անհմուտ կ'երեւի, և հետեւապէս, իւր կարծեցեալ պաշտպանութեամբ, աւելի կը նսեմացնէ գրոց լեզուի փառքն, քան թէ կը փոշլեցնէ: Եթէ սակաւ ինչ հմուտ լինէր նախնեաց գրական լեզուին, քանի որ պաշտպան կը ձեւանայ, պիտի խորշէր գրաբար, աշխարհաբար, հայկաբան, հայկաբանութիւն բառերն 'ի կիրարկանելու, որոնք նախնական չին: Պիտի գգուշանար իւր հրատարակած կոնդակն ու նամակն բաց հայկաբանութիւն կոչելու, որոնք ոչ միայն նախնեաց գրաւոր լեզուի կազմութենէն ու վաշերուչ դասաւորութենէն հեռի են, այլ նաեւ քերականական սխալներ, անհարթ ու անպատշաճ բառեր եւ հանելուկական դարձուածներ կը պարունակեն: Այս գիտողութիւններն առնելով կը յայտնեմք հրապարակաւ, որ մեր խօսքն ուղղակի Արշալուսոյ հետ է և ոչ թէ կոնդակագրի և նամակագրի, որոց մաքէն անգամ, կը հաւատամք, անցած չէ երբեք քաջ հայկաբանի գովեստ յարիշտակել: Վասն զի Էջմիածնի կոնդակներն արդէն ատենադպիրներն կը գրեն և ոչ թէ վեհ. Կաթողիկոսն. իսկ Հնդկաստանի նամակագիրն լոկ լուր միայն ցանկացած է հաղորդել և ոչ թէ Արշալուսոյ միջոցաւ հայկաբան հռչակուելու անպարճութեան տենչալ: Գարձեալ կը կրկնեմք, որ մեր խօսքն ուղղակի Արշալուսոյ հետ է, որ նախնեաց գրաւոր լեզուն հասկնալու և գիտահատելու չափ հմուտութիւն և կարողութիւն չունի, և սակայն բանասիրաց առջեւ կը տենչայ հմուագոյն գրագիտի դեր խաղալ:

Արշալուս, եթէ հմուտութիւն ունենար, անշուշտ պիտի նշմարէր, որ ոչ

միայն կոնգակի ինչ ինչ դարձուածներն հեռի են նախնական գրաւոր լեզուի յատկութենէն, այլ քերականական վրիպակներ անգամ կը տեսնուին, ինչ պէս է գիտացայք պաշտպանել արիւն, քեամբ, փոխանակ ասելոյ գիտացիք:

Արշալոյս, եթէ հմտութիւն ունէ նար, երբէք, բնաւ երբէք քաջ հայկաւ րամուքիւն պիտի չ'անուանէր Հնդկաստանի նամակն, որոյ մէջ այնպիսի ա նիմաստ բառեր, անյարմար խնդիրներ, անպատշաճ ածականներ, անտեղի նախ դիրներ և հանելուկական դարձուած ներ կան, որք կատարեալ աղաւաղմունք են նախնի'աց գրաւոր լեզուի, քան թէ գոյութեան արժանի յատկութիւնք:

Օրինակի համար, նախնի ընտիր մա տենագրութեան կազմածոյն հետ ինչ համեմատութիւն ունին Արշալոյսոյ իբրեւ քաջ հայկաւրամուքիւն հռչակած Հնդկաստան նամակի հետեւեալ տողերն:

«Դարձեալ դէպ տայ ինձ յղել պատառիկ ինչ. — ձգեաց զձիւսն անդէն 'ի կողմանէ այնքան մօտեալ 'ի տուն ուրեք. — կառավարն... վագեաց յետոյ տրեմն յետ կուսէ կառացն յերկիր. — կառք և կառավար գտան բացագոյն ուրեք բազմախորտակ. — երեկոյ էր հողմախաղաղ, ոչ ինչ զովագոյն քան զգնացեալ տիւն մըձկուտ. — Որպիտի ընդ կրկին յեղեղակս միայն է տեսանել. — Ուստերք անտիականք. — Եւ հետ ընդ հետ անցեալ զկառք, հասի 'ի քաղաքն. — Ի ձախմէ անցանել զհամագը նաց կառք, որոց ազգեն զանձինս 'ի շաչիւն մտրակի? — Կառավարն... չրջեաց զձիւսն անդէն թափով անձուկ անդր անջրպետ կառաց. — Կառացն բեկեալ էր ձող ընդ մէջ և սայրք նորա ետ ընդ ետ խթէին զկողս անասնոյն. — Խուսն եղի 'ի մտի կալ մնալ 'ի կառքս? — Եւ յայնմ վայրի յտն կացեալ և ակն տուեալ գտաւջևաւ. — Եւ 'ի գառ-

նալ նորա անկաւ ձողն բեկ ձիոցն խը թան? — ընթացայ ձիգ. — Եւ որ ծնող զհասակդ զայդ հաւատայցէ անոք 'ի խուսն?»: Գ:

Արշալոյս սոյնոյիսի աղճատ հրա տարակութեամբ հայկական նախնի գրաւոր լեզուին ջատագով հանդիսա նալէն զինի' կը համարձակի նաեւ ամբաստանել Երուսաղէմի և Պօլսոյ պատ ըրիարքարաններն, որպէս թէ աշխարհիկ լեզուաւ գրելով մեռուցած են գրոց լեզուն: Մեք այնպէս գիտեմք, որ Երուսաղէմի և Պօլսոյ պատրիարքարաններն իրենց ընդ հանրական թրդ թերն կամ կոնգակներն մեծաւ մասամբ նախնի գրաւոր լեզուաւ կը գրէն, և Արշալոյս, եթէ պատեհու թիւն ունեցած չէ ամեն կոնգակներն կարգալ, անշուշտ կարդացած է Ս. Աթուէս Եգիպտոսի թեմական Հայոց ուղղուած և ՍԻՕՆԻ մէջ (1872, թիւ 2) հրատարակուած կոնգակն, որ կարծեմ թէ հայկական նախնի գրաւոր լեզուի վայելչութեան և յատկութի կողմէն ամենեւին չը նմանիր իւր յառաջ բերած և ջատագոված աղաւաղ գրուած ներուն: Թողունք այս, վասն զի Երուսաղէմի և Պօլսոյ պատրիարքարաններն, եթէ իրենց ամբողջ գրուածնէ ընն իսկ նախնի գրոց լեզուաւ գրելու լինին, դարձեալ այն անպարծութիւ նըն չունին, թէ այնու պաշտպան կը հանդիսանան նախնեաց գրաւոր լեզուին: Բայց կը զարմանամք թէ Արշալոյս որչափ շատես կամ կարճատես է, որ մի կոնգակի կամ նամակի հրա տարակութեամբ կը կարծէ թէ այս ինչ կամ այն ինչ անձն գրոց լեզուն կը կենդանացնէ, մինչդեռ Երուսաղէմ, որ հետ զհետէ այսքան նախնի մատենագրութիւններ կը տարագրէ, Արշալոյս աչքին դարձեալ կ'երեւի նախնի գրաւոր լեզուն մեռուցանող: Ե-

բուսաղէմի և Պօլսոյ պատրիարքարան և ներն պարագայից և պիտոյից համեմատ կը դրեն և կը հրատարակեն թէ գրոց և թէ աշխարհիկ բարբառներով, ժամանակին թողով որ լուծէ գրաբարի կամ աշխարհաբարի նախապատուութեան և կարեւորութեան խնդիրն: Եւ ընդ սմին քաջ համազուած են, որ Արշալուսոյ նման անհրաժեշտ փաստաբաններն ու ջատագովներն աւելի կը վտանգեն նախնի գրաւոր լեզուի յարգն ու պատիւն, քան թէ այն համեստ և գործունի հայագէտ բանասէրներն, որոնք երկու բարբառներն եւս կ'ուսումնասիրեն, կը հետազոտեն, կը մշակեն, համոզուած լինելով՝ որ սոյն եղանակաւ ո՛չ գրաբարն և ո՛չ աշխարհիկն կը վտանգուին, այլ երկոցունց ուսումնասիրութենէն և մշակութենէն՝ կը կազմակերպի մի նոր և ճոխ լեզու հայկական:

Արդ՝ սոյն հակիրճ գիտողութիւնն բաւական համարելով՝ բարեկամաբար յորդոր կը կարգամք Արշալուսոյ, որ անգիտաբար չընետուի այնպիսի խնդրոց մէջ, որոց վերայ լիովին ծանօթութիւն և հասուն հմտութիւն չունի:

ԵՐԱՆԵՆԿԱԳՐԱԿԱՆՔ

Քաղաքիս մէջ Պարսկական Հիւպատոսարան հաստատուեցաւ և նոր Հիւպատոս գալով արդէն սկսած է վարել իւր պաշտօնն:

— Բ. Դրանէն Ս. Տեղեաց և մահաւանդ Բեթղէհէմի խնդրոյն նկատմամբ նշանակուած քննիչն քաղաքս

ժամանեց եւ արդէն ձեռնարկած է քննութեան, բայց արդիւնքն անյայտ է տակաւին, որովհետեւ պաշտօնական կերպիւ ուղղակի Բ. Դրան կը հաղորդուին:

— Բեթղէհէմի մէջ հեռագրական կայարան հաստատուեցաւ և արդէն կը շարունակի հաղորդագրութիւնն քաղաքիս հեռագրատան հետ:

— Բեթղէհէմի զօրանոցի հիմնարկութիւնն սկսուեցաւ, և որովհետեւ կից էր մեր Գերեզմանատան, Ս. Աթոռոյս կողմէն ամեն հնարաւոր միջոցներ գործ դրուեցան, որպէս զի մեր իրաւունքէն մեծ մաս մի չը զոհուի յիշեալ շինութեան: Յոյնք, որոց գերեզմանատան նոյնպէս յարակից է հիմնարկեալ զօրանոցն, անտարբեր դիմեց բռնեցին ներկայ խնդրոյս մէջ եւ շարժառիթն անձանթ է տակաւին: Եթէ տարածուած զրոյցներուն հաւատ ընծայենք, այնպէս կը խօսուի Հասարակութեան մէջ, որպէս թէ շինուելէն զինի՝ Յոյնք պիտի գնեն յիշեալ շէնքն:

— Ս. Աթոռոյս Ընդհանուր Ժողովն բաւական ժամանակէն 'ի վեր շարունակ նիստեր կ'ընէ իւր Ելեւմտական բաղնամայ Հաշիւներն եւ ապագայ տարւոյն Հաշուէկշիւն պատրաստելու, Կանոնական Ծրագրաց խմբագրութիւնն վերադիտելու, Տեսչական պարտաւորութեանց սահմաններն դժելու: և կարեւոր ժողովներն վերանորոգելու: Կը յուսանք թէ սակաւ ժամանակէն զինի Ս. Աթոռոյս Ընդհանուր և Մահաւոր Ժողովոց աշխատութեան արդիւնքն կը հրատարակուի 'ի գիտութիւն համօրէն Ազգայնոց: